

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 GRUODŽIO 4 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 230 (43)

ADVENTAS VILTINGO IR AKTYVAUS LAUKIMO LAIKAS

Adventu – džiugaus Išganytojo atėjimo laukimu – prasideda nauji liturginiai metai. Advento metu iš naujo apmąstome Dievo įžengimo į pasaulio istoriją ir mūsų asmeninį gyvenimo įvykį. Jėzaus gimimas nėra tik prieš amžius įvykęs istorijos faktas. Jei būtų tik toks, mums reikštų ne daugiau kaip eilinis istorinis įvykis, atgaivinantis mūsų atmintį, pažadinantis malonius jausmus, bet liekantis tolimu, mažai kuo susijusiu su šiandiena. Tačiau jis yra ypatingai svarbus mums, esantiems čia ir dabar, nes nuolat realiai vyksta. Dievo atėjimas į žmogaus gyvenimą įvyksta šiandien, nes Jis niekuomet iš jo nepasitraukia ir yra nuolatinis bei aktyvus jo dalyvis. Prisimindami Jėzaus gimimą, švęsdami Eucharistiją, bendraudami su Juo maldoje ir sekdami Viešpačiu, sudabarti-name Jo įžengimą į mūsų kasdienybę ir priimame Jį kaip tikrą, gyvą asmenį, svarbiausią savo egzistencijos žemėje dalyvį.

Tačiau Dievo atėjimas į pasaulį gali likti tik vienkartinio bandymo aplankyti žmogų. Beje, taip ir atsitinka, kai Kalėdos paminimos kaip įprasta eilinė šventė, suteikianti kelias laisvas nuo darbo dienas, palinksminanti sielą, bet jos neperkeičianti. Štai kodėl Adventas yra aktyvaus laukimo, dvasios parengimo išikūnijimui laikas. Todėl ir Jonas Krikštytojas aidu pakartoja pranašo Izaijo žodžius: „Taisykite Viešpačiui kelią, išlyginkite duobes!“ Jis ragina atsiversti, atsinaujinti. Jei, išaušus naujai dienai, žinome, kad praėjusios dienos nesugrąžinsime, bet panirsime į nesulaikomą kitų darbų, patirčių, atradimų srautą, taip negalime laikytis isikibę savo senojo „aš“ arba vakarykščio savęs. Kiekvieną dieną Dievas duoda mums galimybę eiti pirmyn, tampant šiandienos „aš“ ir nauju žmogumi. O duobių, kalnelių, kreivų kelių yra tikrai daug. Darbo pakanka, tereikia noro ir pastangų. Nelengva keisti save: keisti įpročius, požiūrį į pasaulį, santykius su žmonėmis. Kartais apima neviltis ir abejingai numojame ranka, tačiau prisimintina, kad Dievas tą gerą mūsų kūrimo darbą pradėjęs, pagelbės ir tinkamai pabaigti. Galbūt ne viskas pavyks kaip norėjome, svarbu, kad stengėmės, o vertina tegul kiti.

Dievas nuolat ateina, kaip pranašauja Izaijas, atkurti ir atnaujinti pasaulio. Žmogaus pastangos siekti laimės bei kurti geresnę ateitį nėra Jam svetimos ar nepriimtinos. Dievas palaiko tikrą pažangą visose gyvenimo srityse – ar tai būtų kasdieniai namų ruošos darbai, ar sudėtingų elektroninių sistemų kūrimas. Jis skatina geriau pažinti pasaulio paslaptis, ieškoti, atrasti ir taip išpildyti Kūrėjo paliepimą eiti ir apvaldyti pasaulį. Taigi, dangus yra visiškai čia pat, arčiau mūsų, nei mes manome. Neapčiuopiamas dieviškasis pasaulis harmoningai persipina su žemiškuoju. Tik mus slegia bėda, kad pats žmogus, sujaukęs šią harmoniją, pasiklysta kūriniijoje, kol sutrikęs pakelia akis į dangų ir prašo pagalbos atkurti tvarką. Advento laikas primena, kad Dievas nesislepia ten, aukštai. Jis seniai vaikšto tarp mūsų, nors dažnai lieka nesuprastas, atstumtas ir vienišas.

Realiam gyvenime dažnai stengiamasi „prisijaukinti“ Dievą, pasinaudoti Juo siekiant savanaudiškų tikslų, kaip, pavyzdžiui, įtvirtinant savo valdžią bei įtaką. Tačiau ateinantis Išganytojas atmeta bet kokius bandymus gudrauti. Taip pat apsireiškia ne kaip įsakinėjantis valdovas, bet kaip nuolankus tarnas. Jis užkalbina žmogų kaip sau lygų, vildamasis rasti nuoširdų bendradarbį, kurti pasaulyje Dievo karalystę. Apsisprendę juo būti tampame didingi lyg Jonas Krikštytojas, ir dar daugiau, nes Dievas jau ne vienas įgyvendina išganyimą, bet kartu su mumis ir per mus.

Įsiklausykime į Advento metu dykumoje šaukiančio pranašo balsą. Jį bando užgožti modernaus pasaulio triukšmingi įvykiai, tačiau jo žinia svarbesnė, nei mūsų rūpestis kalėdinėmis dovanomis ar tradicinis gražios šventės laukimas.

Kun. Aušvydas Belickas

Aldona Elena Puišytė

Kitame numeryje:

- Paskutinė trumpojo sąrašo autorė – J. Skablauskaitė.
- P. Visvydas apie dailininkės Kristos Augius parodą.
- A. Žemaitytė. Garbė ir principai tarp dviejų pasaulių.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Vėtrė Antanavičiūtė. Sielos skrydis (5). Iš serijos „Išsivadavimas“ .

Nuo žemės dulkių laikinų
Pradėjus – dulke virščiau.
Tik dulkė, kai žeme einu,
Bet apie sielos virpstą

Šviesos man sukas kūkury,
Kai ieškau meilės žodžio.
Pradėk nuo spindulio, kuris
Ir žeidžia, ir paguodžia.

Jame ir dulkė sužėruos, –
Šviesos bus nuauksuota...
O, žodi, žodi netvarus,
Kaip žiedlapis rasotas

Krenti į dulkę. Ir žvaigždė,
Ir dulkė – sesės dvynės,
Kai meilė spindesiu abi
Jas laiko apkabinus... – – –

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Aušvydas Belickas. Adventas – aktyvaus laukimo laikas.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. V. Kasiulio dangus be rojaus.
- 3-as psl. Rolandas Rastauskas. Mus vienija alus ir... pagirios.
- 4-as psl. B. Pelėdaitė. M. Remienė: „Daviau priesaiką ir jos laikiausi“.
- 5-as psl. Laurynas Raudonėlis. M. Remienė „Draugo“ bičiulių vakare.
- 6-as psl. Ieva Šadzevičienė. Egzistuojantys vidiniai stebuklai.
- 7-as psl. Antanas Seibutis. M. Yčas – apie savo tėvą ir dėdę.
- 8-as psl. Poezijos ir gyvenimo paslaptis.

Užrašai iš Cape Cod:

Vytauto Kasiulio dangus be rojaus

STASYS GOŠTAUTAS

Retai rašau apie parodų katalogus ir dar rečiau – apie parodas, kurių nemačiau. Bet šiuo atveju turime nepaprastą katalogą ir nepaprastą Vytauto Kasiulio „Rojaus sodų“ parodą. Katalogas kietais viršeliais dėl savo apimties galėjo būti knyga ar albumas, bet norėta sudėti viską į viena. Bet knygai trūksta tikro teksto apie dailininko meną, o albumui – gero teksto iliustracijų pristatymui. Gaila, kad dėl skubotumo tokia reikalinga V. Kasiulio monografija liks ateičiai – geresniems laikams. Per tą laiką išmirs paskutiniai jo gyvenimo draugai. Bet tiek to, užtenka, nes pagaliau tai tik katalogas, ir ne toks jau kuklus, susilaukęs jau antrojo pataisyto leidimo, katalogui tai – retenybė. Iliustracijos parodai buvo parinktos iš įvairių kolekcijų ir nebūtinai pasižymi tuo vientisumu, kurio reikalautų albumas. Stebėtina, kad iš 165 iliustracijų 121 yra tapyba, pastelės ir akvarelės, ir tik 44 – litografijos, nors jų yra kur kas daugiau. Taip pat reikia prisiminti, kad ruošiant parodą, ne viską, ką nori, gali gauti, nors nemaža grupė – 9 institucijos ir 18 kolekcionierių – prisidėjo savo originalais. Gerai, kad albumo pabaigoje yra kitas katalogas, kuris trimis kalbomis pristato kiekvieno paveikslą metriką. Tenka pastebėti, kad daugelis darbų datuojami tik apytikriai ir daug kur nutyliama kolekcionieriaus pavardė.

Vytauto Kasiulio kūryba nedažnai eksponuota lietuviams, bet retas dailininkas jų yra taip mėgstamas. Tai talentingas ir rafinuotas dailininkas, kuris jau Lietuvoje daug žadėjo ir Paryžių nustebino savo fovistine tapyba, daug kuo primenantis elegantišką Roul Dufy, bet paskui po truputį perėjo į grynai dekoratyvinį žaidimą, labai pagėidaujamą skandinavų šalyse. Ten jis turėjo ne vieną parodą, ten kiekvieną vasarą Bronė Kasiulienė tempdavo savo ir savo vyro darbų pilnus lagaminus, ir tie darbai būdavo išperkami švedų turistų. Kasiulio, kaip ir daugumos fovistų, kūriniai, kažkieno pavadinti „fove žvėriuku“, pasižymėjo aistringų ir dinamišku koloritu, poezija virtusia vizualine forma ir tiesiog paprastu virtuozo braižiniu. Gal todėl jo paveikslai nėra gilūs, bet mieli akiai. Fovizmo krypties priklausė tokie milžinai kaip H. Matisse, M. Vlaminckas, A. Derainas, O. Frieszas ir net G. Braque, tad Kasiulis palyginti vėlai atėjo į grupę – kai jos jau nebebuvo.

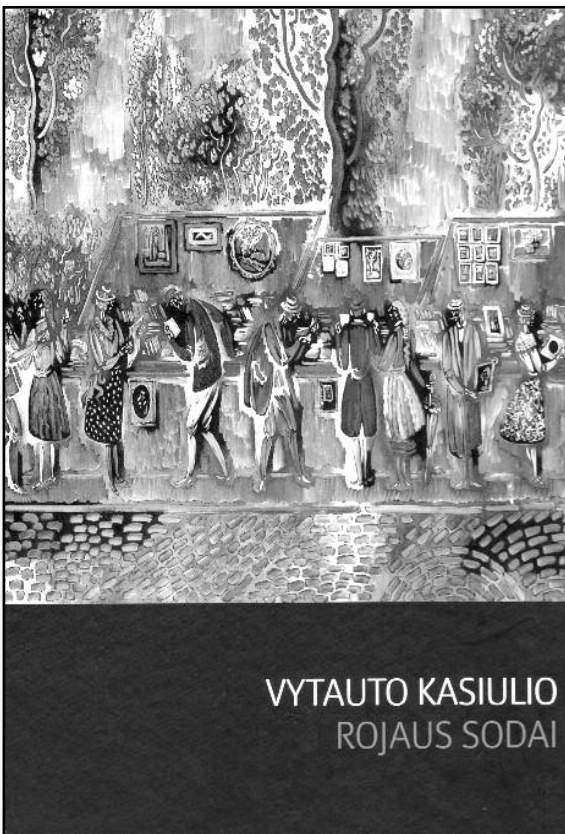
Problema, siejama su šia paroda ir apskritai

Vytautas Kasiulis. Keliantis muzikantas. 1943

Vytautas Kasiulis. Natiurmortas su kortomis. XX a. 6-asis dešimtmetis.

Vytauto Kasiulio „Rojaus sodų“ viršelis

su Kasiulio darbais yra ta, kad ne visada aišku, kas nutapyta Vytauto, kas – Bronės Dzétaveckaitės-Kasiulienės. Turbūt visi žino, kad Bronė Kasiulienė irgi buvo Freiburgo mokyklos dailininkė, bet mėgdavo, kad po jos darbais pasirašytų vyras, todėl daugelį darbų šiandien sunku įvardyti, kieno jie. Išivaizduoju, koks galvosūkis laukia meno istorikų. Kita vertus, Adomas Galdikas irgi turėjo nemažai bėdų, kai jo paskirtus sunaikinti darbus išgelbėjo žmona, ir Galdikui mirus, tie paveikslai atsidūrė Putname, dauguma jų pasirašyti Magdaleonos. Tačiau, kaip bebūtų, visi kūriniai vis vien – paties Galdiko.

Jau gyvendamas Paryžiuje, 1953 m. Vytautas nutarė eiti mokytis grafikos meno, nes tokiu būdu galėtų pagaminti daugiau darbų ir užsidirbti pragyvenimui. O po karo tai nebuvo visai savavališkas žingsnis, nors, kurdamas grafiką, dailininkas pradėjo per daug gaminti „gražių ir laimingų“ paveikslų, kuriuos išgraibstydavo ne tik lietuviai. Gražūs paveikslai, gražiai pakabinti ant sienos, vi-

si galėdavo pasidžiaugti ir pavydėti jo nepaprasto talento. Pats Vytautas verdamas man prisipažino, kad daug kartų ne taip jis norėjo tapyti, bet gyvenimas privertė dauginti grafikos „originalus“, kurių reikalavo pirkėjai – sukūrė jų net du šimtus. Tad gal mūsų spauda iškelia Kasiulio talentą ne ten, kur jis geriausiai išreikštas, bet jo asmeninėje tapyboje, kurią randame Lietuvoje nutapytose drobėse.

Paroda, pavadinta Jeano Chabanono žodžiais „Rojaus sodai“, pacituotais Henriko Nagio, eksponuota Lietuvos tūkstantmečio proga Paveikslų galerijoje Vilniuje ir vyko nuo 2009 gruodžio 11 d. iki 2010 vasario 15 d. Katalogo redaktorės, Laima Bialopetravičienė ir Rima Rutkauskienė, ne visai suprato katalogo tikslą – suteikti kuo naujausią ir pilniausią informaciją apie dailininką, mirusį prieš penkiolika metų. Iš karto nesusigaudžiau, kodėl reikėjo dėti penkiasdešimties metų senumo mano draugo H. Nagio tekstą, išspausdintą „Aiduose“. Bet jis yra toks tikslus, kad ir šiandien įvertina dailininką taip, lyg jis būtų niekada nesikeitęs. Tai, manding, tiesa – Kasiulis, pasiekęs savo meistriskumo viršūnę, mažai nepasikeitė ir visada liko žavingas, nors ir kūrybiškai „surakintas“. Praėjus porai metų po Nagio straipsnio išspausdinimo, ir aš parašiau apie Vytautą, straipsnis, regis, vadinosi „Laiškai lietuviams“ (1963), bet jokių būdu nebūčiau leidęs jo perspausdinti. Katalogui reikėjo šviežumo ir naujų tekstų. Su naujų meno istorikų tekstais jis būtų buvęs nepaprastai įdomus. Dabar reikės laukti geros monografijos, kurias dauguma išeivijos dailininkų jau turi.

Romualdo Budrio tekstas, kaip visuomet, yra sodrus ir šiltas, randantis ką nors pozityvaus. Bialopetravičienės biografinė santrauka – santūri ir minimalistinė. Schematiškas dailininko įvertinimas taiklus, nors norėtųsi ir daugiau. Tad kol išeis Kasiulio monografija, visi naudosis katalogu, nes nieko kito nėra. Bet ne viskas blogai šiame kataloge – paveikslų iliustracijos yra geros kokybės, tą jau įpratome pastebėti. Antai pažvelkime į neseniai mirusio šviesaus atminimo Kazio Varnelio albumą, kur ir vėl tekstas prašosi pastabų, bet iliustracijos – puikios. Gal to ir užtenka. Kas gi skaito katalogų ar albumų tekstą?

Vytauto Kasiulio *Rojaus sodai*. Tarptautinės dailės parodos albumas, parengė L. Bialopetravičienė ir R. Rutkauskienė. Vilnius, Lietuvos dailės muziejus, 2010. □

Rolandas Rastauskas

MUS VIENIJA ALUS IR ... PAGIRIOS

Rolandas Rastauskas (g. 1954) – dramaturgas, poetas, eseistas. 1972 m. Jau-nimo teatre pastatyta jo pjesė „Lenktynių aitvaras“, kurioje rokenrolo muzikos fone deklamuojamos amerikiečių poeto A. Ginsbergo eilės, sakomi poetiški monolo-gai, vyksta gaujų muštynės. Išleido eilė-raščių rinkinius „Albumas“ (1987), „Tin-ginio raudos“ (1992), „Aktorius pasi-traukia“ (1996). R. Rastausko nepriklau-somybės metų eseistikai būdinga maiš-taujančio temperamento kupina pasako-jimo maniera, kandi ironija. Esė „Mus vienija alus ir... pagirios“ pateikiama iš knygos „Privati teritorija“, kuri pateko į šių metų knygų rinkimų penketuką.

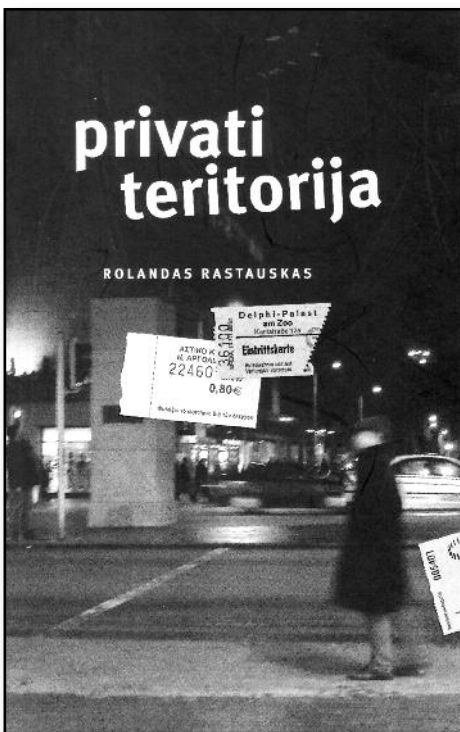
1.

Kalbos apie šalies įvaizdį (kai kuriuose kon-tekstuose tapatinamą su „LT tapatybe“) it ilgai snūduriavusio ugnikalnio lava grasina užlieti vis-ką pakeliui: blizgiąją spaudą, interneto svetaines, plakatais išdabintas mokyklų klases ir vienų pa-minklų nespėjusias išeikti į kitus miestų aikštes. Tarsi kažkokia įsakmi, tačiau neidentifikuota jėga būtų prisijungusi prie slapčiausiųjų mūsų kolek-tyvinės pasąmonės talpų ir be paliovos siųstų savo zonduojančius šaukinius: Lietuva be įvaizdžio – Lietuva be ateities! Lietuva be įvaizdžio – Lietuva be tapatybės! Tarsi penkiolika Nepriklausomybės metų, apvainikuotų ES ir NATO girliandomis, bū-tų nepakankamas pagrindas normaliai kasdieniui egzistencijai. Normos sąvoka apskritai išguita iš kasdienės apyvartos, o Tomo Venclovos žodžiai*, pasakyti 1990 metais, seniai užmiršti. Mes be įvaizdžio nenurimsim! – šaukia iš ekranų ir imtu-vų, ragina iš žurnalų ir dienraščių, šturmuoja iš dangaus ir „Dangaus“! Apie ką byloja šitas nesi-baigiantis egzaltuotas triukšmas, šitas išbalansuo-jantis patetiškas onanizmas? Apie traumą, bičiu-liai. Specialiai nerašau – prigimtinę. Bet vis tiek – apie nevisavertiškumo traumą. Tad pasigyrėkime truputį atgalios.

Tebus 1991-ųjų birželis, pirmasis (numeracija čia neišvengiama) Balkanų karas. Su mano irgi pirmąja (ir, neslėpsime, turbūt paskutiniąja) žmo-na Liublianoje buvome bene vieninteliai lietuviai su sovietiniais pasais. Iki pirmojo žaliaodžio dar reikėjo truputį pakentėti, lygiai po metų su juo jau be vargo kirtau Slovėnijos – Austrijos sieną.

Tad – karas. Skutaminieji Jugoslavijos liaudies armijos MIG'ų skrydžiai virš baroko ir jugendo. Sirenų kauksmas. Pamestas žmonos batas skuo-džiant strimgalviais į laikiną slėptuvę kitapus aikš-tės. Namų gyventojai su kaldromis uždengtomis papūgelėmis narveliuose. Negausūs kritusieji mi-nimalių susirėmimų zonose. Ir – neproporcingai gausi pasaulio žiniasklaidos invazija: visų įmano-mų ir neįmanomų agentūrų „agentai“ buvo čia! Kaip maitvanagai suskridę į „kraują“, jie laisva-jam pasauliui iš laikinųjų studijų ir „karštųjų“ su-sirėmimų zonų su pasimėgavimu pasakojo apie naują karinio užkrato protrūkį Balkanuose. Ma-čiau juos visus iš arti – ligi šiol saugau Slovėnijos Respublikos VRM akreditacijos kortelę. Tuos karo korespondentus bei komentatorius vienijo du da-lykai: tai, ką per daug nesismulkindamas drįsčiau pavadinti mirties erotika, ir visiškas nesusigaudy-mas vietos, kurioje Ponia mirtis pradeda rinkti taškus, reikaluose. Slovėnija ar Kroatija – tas pats velnias! Katalikai ar stačiatikiai – kas juo su-paisys! O kur „taurieji“ (iš tikrųjų – labiausiai su-vargę) Islamo sūnūs! Dar didesnis neišmanymas sklandė Slovėnijos nepriklausomybės bylos ir

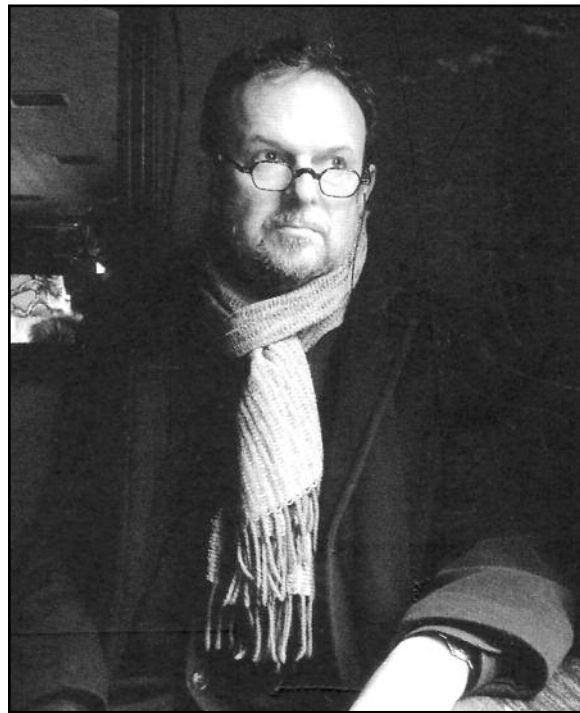
politinių realiųjų srityse: čia garbiuosius svarbiau-siųjų organų ruporus galėjo indoktrinuoti kaip tinkamas kiekvienas geriau angliškai ar vokiškai kalbantis personažas. Tokių čia sukinėjosi ne-mažai, kai kurie už teikiamą informaciją neblogai užsidirbo. Jų IQ vis dėlto pasirodė aukštas: pasa-kojama dažniausiai buvo ne apie viduramžių rei-kalus ir vampyrus, o apie aukštą ekonomikos lygį. Pati Slovėnija irgi atrodė (ir buvo!) gerokai civili-zuotesnė už Lietuvą: čia tūlas kalbėjo keliomis kalbomis, krašto turistinė infrastruktūra buvo puiki, Liubliana, kitaip nei amžinai pavargęs Vil-nius, atrodė tiesiog prašmatni. Slovėnai manė, kad jie jau seniai Europos klube, tačiau europie-čiams jie buvo tik Jugoslavijos dalis (ir niekas dau-giau!), panūdusi sugriauti nusistovėjusią tvarką. Tą politologų ir slaptųjų tarnybų analitikų protu aprėpiamą geopolitinę visumą, kurią staiga it rakš-tis vienoj vietoj ėmė ardyti kažkokia toli gražu ne didžiausioji jos dalėlė. Pažįstama istorija, ar ne? Pagrindinis skirtumas buvo tas, kad apie mus Va-karai žinojo dar mažiau negu apie slovėnus, o civi-

lizaciškai XX a. virsmuose patapę vėluojančia sis-tema, išoriškai atrodėme „mažesni europiečiai“ palyginti su austrų ir italų paveldo ragavusiais li-kimo bendrais.

2.

Takoskyra netrukus atsirado ir kitoje vietoje. Slovėnai išsyk ėmė deklaruoti modernizacijos po-reikį ir pagreitį. Belgradas (centras!) labiausiai buvo kaltinamas ne už fizines ar psichologines praeities traumas, bet už Centrinio Jugoslavijos banko plėšikišką biudžetinę politiką. Praeitis apskritai ten labai greitai pasitraukė į antrą planą, kraštas neapsiribojo vienijančių mitų istorijoje pa-ieškomis (toje košėje tragiškai įklimpo Serbija), gabiausiam jaunimui netrukus atsivėrė diplomati-nės tarnybos durys ir pan. Pas mus viskas vyko at-virkščiai: patriotinę stiprybę reikėjo semti TIK iš praeities, o kapitalizmą „įvežti“ buvo patikėta „patikrintiems draugams“. Jaunimas labai greitai buvo atkirstas nuo didžiosios politikos, ir visi ban-dymai jį ten sugrąžinti siejosi su populistinių par-tijų rinkiminėmis klounadomis. Netgi versle kaž-koku nerašytu susitarimu jauniesiems buvo pa-likta beveik vien tik infantilaus *show* biznio, pra-moginės žiniasklaidos, reklamos ar turizmo kon-torų niša. Šiandien jiems siūloma „kalti įvaizdį“. Tą jie ir daro, siedami mūsų tapatybę išimtinai su krašto garsinimu už Lietuvos ribų. Tuo tarpu „pa-tikrinti draugai“ sėkmingai nustekeno geležinke-lį, nepavertė Klaipėdos žadėtuju Amsterdamu, nepastatė nė vieno šiuolaikinio oro uosto ar bent jau banalios autobusų stoties (!), nesugebėjo su-

R. Rastauskas Dubline.

R. Treigio nuotr.

valdyti senų automobilių srauto plentuose ir mies-tuose, nepažabojo korupcijos nė vienam lygmeny, neatliko jokių ryškesnių reformų medicinos ar aukštojo mokslo srityse, galiausiai – prarado be-veik pusę milijono darbo rankų: t. y. nepadarė be-veik nieko, kas ir lemia kiekvieno normalaus kraš-to įvaizdį. Paprastai tariant – jį lemia vidaus gyve-nimo patogumas ir kokybė, o ne virtualūs projek-tai ar dirbtinių šūkių rinkiniai. Įvaizdis nenulei-džiamas „iš viršaus“ – jis gimsta tik iš vietos dva-sios suvokimo ir meilės. Lietuva tol neturės „įvaiz-džio“, kol Raseiniai neturės patogios autobusų stoties. Raseiniai neturės patogios autobusų sto-ties tol, kol Lietuva neprivers Raseinių su(si)vok-ti, kad jos neturėdami jie visų pirma daro gėdą sau. O tik po to – visam kraštui. O tada jau ir (naujausiąjai) istorijai.

3.

Tik pastaroji mums kartais akivaizdžiai per didelė. Ir nepavelkama. Slovėnams šiuo atžvilgiu lengviau. Tapę savo istorijos didybės įkaitais, mes pasmerkti nesibaigiančiai retrospekcijai, kuri visada kliaujasi tik įsivaizduojamomis pergalėmis, o pralaimėjimuose išvelgia tik atsitiktinumus ar blogą KITŲ valią. Taip šeštoji vieta „Eurovizijoje“ kažkodėl vadinama pergale. Tai ką tada daryti britams, kurie apskritai nevertina tokio „sporti-nio“ dainavimo? Įsivaizduokite akimirką Micką Jaggerį tame „Žydrajame žiburėlyje“. Arba Bono. Jeigu pagrindinis mūsų *know how* – prekybos mo-lai, o religija – krepšinis, kurį, kaip žinome, įpras-ta žiūrėti su alaus *krūzu* (nepainioti su Tomu „Scien-tologu“!) tribūnoje, tai kaip turėtume, tarkime, aiškinti vaikams tiesiogines sporto ir sveikatos sąsa-jas? Jeigu šalies įvaizdį lemia nacionalinės ekipos pasiekimai, tai kaip turėtume aiškinti vaikams mūsų žvaigždėnų atsisakymą toje ekipoje žaisti?

Pergalės bet kuria kaina kultas blokuoja ne tik kritiškumą ir savistabos poreikį, bet gilina pra-džioje jau minėtą tapatumo traumą. Iš čia ir lenda visi dangoraižių falai, ir visos klinkerinės aikštės su marmuro sarkofagais bei iškirstos alėjos, visi valdovų rūmai ir kolonos – tarsi nuolatinis iššūkis normai, žmogiškajam masteliui, jaukumo dimen-sijai. Architektūroje „nebegirdimas“ dialogišku-mas byloja apie tą patį: pastatai virsta skyrybos, o ne jungties ženklais. Štai kodėl naujausias priva-čių naujajietuvių valdų simbolis – rūsti akmeninė tvora. Taip nuo Pilėnų ligi Kafkos – vos vienas žingsnis, bičiuliai.

2007

* „Nelabai tikiu, kad virsime ‘Šiaurės Atėnais’ – unikaliu kultūriniu židiniu, tiltu tarp Rytų ir Vaka-rų ar kokių kitų žemės rutulio rajonų. Duok Dieve mums virsti normalia, kuklia, civilizuota Europos valstybe (kuria virsti 1918–1940 metais dar ne visai spėjome). Po okupacinių dešimtmečių tai jau bus ne-apsakoma laimė“. (Metmenys 58:11).

Rolandas Rastauskas. Privati teritorija: esė rink-tinė. – Vilnius, Apostrofa, 2009. – 312 p.: iliustr. □

Premijos regalias M. Remienei įteikia LR premjeras Andrius Kubilius ir LR Kultūros ministras Arūnas Gelūnas.

A. Škiudaitės nuotraukos

MARIJA REMIENĖ: „DAVIAU PRIESAIKĄ IR JOS LAIKIAUSI“

BARBORA PELĖDAITĖ

Lapkričio 24 d. Lietuvos Nacionaliniame muziejuje dviems iškiloms Lietuvos moterims – etnologuei Irenai Aušrelei Čepienei ir kultūrininkei Marijai Remienei – iškilmingai įteikta dr. Jono Basanavičiaus premija.

Vakaro vedėja Irena Seliukaitė gausiai susirinkusiai publikai pristatė abi nominantes, pradėdama nuo dramatiško tautai laikmečio – pokario, kai, pasak vedėjos, Irenos Čepienės mama buvo išvežta į Sibirą, o Marija Remienė, mergaitė iš Musninkų, su tėvais pasitraukė į JAV. Išlaikyti lietuvių ir perduoti ją jaunajai kartai – toks buvo svarbiausias abiejų premijos laureatų gyvenimo tikslas. Marija Remienė rūpinosi tuo išeivijoje, JAV Lietuvių Bendruomenėje – kaupė pinigus lietuviš-kai veiklai, „Draugo“ leidybai, menininkų iš Lietuvos atvykimui, dirbo lietuviškose organizacijose, vadovavo „Margučio II“ radiui (nuo 1996 m.) ir tebevadovauja jam šiandien, išleido įspūdingą knygą „Lietuvių pėdsakai Amerikoje“ – veikiau-siai ne neįmanoma suminėti visų gausių ir reikšmingų gerb. Marijos darbų. Kita vertus, ji daug gerų darbų padarė savo gimtajam kraštui – Širvintų rajono Musninkų miesteliui. Tai, kad gerb. Marijos darbus įkvėpė ne troškimas išgarsėti ar pasireikšti, o tikra meilė savo Tėvynei, liudija ir tai, kad ji ir savo premiją palieka Lietuvoje – stipendijoms ir labdarai. Kaip nepažiūrėti, tai – neeilinis poelgis.

Kalbėdama apie I. A. Čepienę, Irena Seliukaitė pabrėžė, kad, kilusi iš Povilo Višinskio giminės (P. Višinskis – ponios Irenos senelis iš tėvo pusės), I. A. Čepienė visą laiką nuosekliai triūsė etninės kultūros puoselėjimo ir sklaidos baruose, tyrinėdama ir aprašydama senuosius lietuvių papročius, diegdama juos kasdieniniame gyvenime. Apsigynusi disertaciją tema „Tradiciniai vestuvių veikėjai“, I. A. Čepienė 1977 m. išleido ir knygą šios disertacijos pagrindu – „Lietuvių liaudies vestuvių veikėjai“. Vienas iš svarbiausių I. A. Čepienės nuopelnų – etninės kultūros ugdymas pedagogikos moksle. Dirbdama Vilniaus pedagoginiame universitete, ji svariai prisidėjo prie pradinį klasių mokytojų rengimo, dalyvavo daugelyje konferencijų, rašė mokslinius straipsnius, taikomojo pobūdžio knygas – šį dar-

bą apvainikavo solidi knyga „Lietuvių etninė kultūra. Raidos įžvalgos“ (šių knygą neseniai pristatė „Draugo“ skaitytojams – red. past.).

Baigdama pristatymą, Irena Seliukaitė apibūdino abi laureates kaip racionalias, šalto proto, pragmatiškas moteris – šios savybės itin reikalingos, dirbant darbą, skirtą lietuvių išsaugojimui ir kultūros sklaidai.

Po I. Seliukaitės kalbos Lietuvos Respublikos premjeras Andrius Kubilius abiems laureatėms iškilmingai įteikė J. Basanavičiaus premijos regalias. Sėdintiems salėje, ypač tolėliau, šio momento taip ir neteko išvysti – premjerą ir laureates kaip bitės medų apipuolė fotografai ir televizijos žurnalistai. Po regalių įteikimo sveikinimo žodį tarė premjeras A. Kubilius. Pasak jo, štai čia šalia jo sėdi Lietuvos kultūros ministras Arūnas Gelūnas, o apdovanojamoji Marija Remienė žinoma kaip neoficiali išeivijos kultūros ministrė. Ir šis apdovanojimas – jaudinantis momentas, nes globaliame pasaulyje vis svarbiau ir gražiau darosi tai, kas maža ir kas arti tavęs – aplinka, bendruomenė, šaknys.

Po premjero kalbėjęs kultūros ministras Arūnas Gelūnas akcentavo J. Basanavičiaus šventės reikšmingumą – pasak ministro, tai akimirka, kai egzistencija sutirštėja, kai stabtelime dinamiškoje pasaulio tėkmėje. O ką šiandien reiškia žodis „tapatybė“? Ką jis reiškė sovietmečiu, kai suklusiais autobusais buvo trenkiamasi į Baltarusiją Krėvos griuvėsių žiūrėti, ir ką reiškia šiandien, nepriklausomoje Lietuvoje, veikiamoje globalaus pasaulio iššūkių?.. Abi laureatės, kaip teigė ministras, išlaikė tapatybės jauseną su šaltu protu ir su karšta širdimi. O kad J. Basanavičiaus premija

įteikta moterims, pasak ministro, visai natūralu – jau Marija Gimbutienė teigė, kad mūsų senoji baltiška civilizacija yra moteriška.

Žodį tarusi Irena Aušrelė Čepienė prisipažino esanti sujaudinta tokio aukšto įvertinimo ir padėkojo žmonėms, kurie nukreipė ją į šio darbo kryptį: kvietė į kraštotyros ekspedicijas, teikė pasiūlymus, patarimus, skatino rinkti medžiagą, kartu dirbo ugdant tautinę tapatybę ir etninę kultūrą, diegiant ją pedagoginiame darbe.

Marija Remienė savo kalboje pabrėžė, kad ši diena jai – neeilinė.

„Kas aš esu?“ – taip pradėjo savo kalbą gerb. Marija, šios dienos kalbose įvardyta ir „išeivijos kultūros ministre“, ir „mergaite iš Musninkų“. Publika, nepažįstanti Remienės (nors kažį ar tokių salėje buvo), turėjo progą išgirsti trumpą jos gyvenimo ir darbų istoriją – istoriją, kurios centras visuomet buvo Lietuva. „Būdama dar maža skautukė, daviau priesaiką – tarnauti Dievui, Tėvynei ir artimui – ir jos laikiausi visą gyvenimą“. „Mano mintys ir jausmai buvo nukreipti į tai, kad išlaikytume savo kultūrą, tradicijas, neištriptume svetimųjų jūroje“, – sakė gerb. Marija. – Pasikeitė tik padangė, bet ne dvasia.“ Šios dvasios vedama, Remienė padarė tiek, kad turbūt užtektų tuzinui žmonių – pasak jos pačios, visą gyvenimą teko „vadovauti ir pirmininkauti“. „Dirbau, nesitikėdama atlyginimo. Su meile prisimenu kiekvieną gerą žmogų, praturtinusį mano dvasinį pasaulį, – kalbėjo gerb. Marija. – Išmėginimai padarė mane stiprią, nepasisekimai – kuklią, pasisekimai – spinduliuojančią“.

Po iškilmingų kalbų pasipylė ir kiti sveikinimai. Remienei – Širvintų kultūros atašė ir rajono ambasadorei – padėkoti atvyko Širvintų rajono meras Kęstutis Pakalnis su visa širvintiškių svita, I. A. Čepienę sveikino Pedagoginio universiteto Pradinio ugdymo katedra, o paskui – sustojo visa eilė sveikintojų, su gėlėmis, pyragais ir kitokiomis gėrybėmis. Laureates ir visus susirinkusius sutartinėmis ir liaudies dainomis linksmo „Ratilio“ ansamblis (vadovė – Milda Ričkutė).

Išsiskirstėme ir patys besijausdami praturtėję – o kaip nesijausi turtingas, turėdamas tokias iškilias, daug nuveikusias, o kartu – kuklias ir orias J. Basanavičiaus premijos laureates, kurios ne tik žodžiais, bet ir darbais daug prisidėjo prie lietuvių etninės kultūros ir lietuviškos tapatybės išsaugojimo ir sklaidos. □

Marija Remienė su širvintiškiais. Trečias iš dešinės: Širvintų rajono meras Kęstutis Pakalnis.

Gedimino Zemlicko nuotr.

MARIJA REMIENĖ „DRAUGO“ BIČIULIŲ VAKARE

LAURYNAS RAUDONĖLIS

Lapkričio 23 d. Vilniaus dailės muziejaus Paveikslų galerijoje įvyko „Draugo“ dienraščio ir jo šeštadieninio „Kultūros“ priedo bendradarbių bei bičiulių susitikimas su JAV lietuvių kultūrininke, 2010 m. Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureate Marija Remiene.

Jaukioje muziejaus erdvėje, vakaro eigai vadovaujant energingajai Zitai Kelmickaitei, palaipsniui keitėsi kalbėtojai ir muzikiniai intarpai – intarpais juos vadinti gal ir šventvagiška, juk griežė M. K. Čiurlionio kvartetas ir dainavo Edmundas Seilius ir Kristina Zmailaitė, taigi sakykime – ne intarpai, o erdvės, kuriose viešpatavo įkvepianti muzika.

Ir nors vienijanti kalbėtojus vakaro tema buvo „Draugas“ ir jo šeštadieninis priedas, kaipgi kalbėsi apie „Draugą“, neminėdamas gerb. Marijos Remienės, atidavusios laikraščio leidybai ir lėšų

Dr. A. Vasiliauskienė sveikina M. Remienę.

Aktorius E. Stancikas ir M. Remienė.

telkimui šitiek laiko, jėgų ir darbo?.. Taigi šiame vakare „Draugas“ ir gerb. Marija buvo neatskiriama tema.

Aldona Žemaitytė, buvusi šeštadieninio priedo redaktorė, kalbėdama pabrėžė ne tik gerb. Marijos nuopelnus lietuviybės išsaugojimui ir sklaidai išeivijoje, tačiau ir ypatingus J. Basanavičiaus premijos laureatės charakterio bruožus ir darbo ypatumus, kurie šią lietuvių bei ir lietuvių kultūrai skirtą veiklą darė veiksmingą. Renata Šerelytė, papasakojusi apie savo atėjimą į šeštadieninį priedą ir darbą jame, teigė, kad vienas iš jai labiausiai imponuojančių gerb. Marijos bruožų – blaivus ir racionalus pragmatizmas, kuris, nukreiptas ne į asmeninių interesų tenkinimą, o į aukštesnę visuomeninę veiklą ir kultūros sklaidą, nuveikia ir įkūnija daugiau, nei žodingas „dvasinumas“, kuris neretai ir pasilieka tik žodžiuose.

Publiką išjudino gyvai ir nuširdžiai kalbėjusi dr. Aldona Vasiliauskienė, kuri pabrėžė M. Remienės nuopelnus gimtajam kraštui – Širvintų rajonui, ir bene visus tuos nuopelnus išvardijo, neaplenkdama nė su gerb. Marijos padėjimu atstatytos bažnyčios, nė priešais ją pastatytos Arkangelo Mykolo skulptūros (irgi gerb. Marijos lėšomis), kuri užėmė prekybos centrui numatytą vietą. Taigi dabar į bažnyčią žvelgia angelas, o

ne „Maxima“. Kalbėtoja parodė publikai ir atsineštas knygas bei straipsnius, susijusius su Remienės darbais, viena iš jų – neapsakomo storumo monografija, skirta keliems miesteliams, tarp jų – ir Musninkams, iš kurių gerb. Marija kilusi.

Profesoriaus Alfonso Motuzo ir dr. Gedimino Mikelaičio kalbos, kaip ir dera vyrams beigi mokslų daktarams, buvo konkrečios ir tikslios, skirtos gerb. Marijos darbams ir asmenybei apibūdinti – tvirtai, vyriškai, be moteriškų sentimentų. Bet rankos paspaudimas – nuoširdus, įteiktos gėlės – taip pat.

Vakaro metu išpūdingai griežė ne tik M. K. Čiurlionio kvartetas, skambiu dainavimu žavėjo E. Seilius ir K. Zmailaitė, beje, irgi gražiai atsiliepę apie gerb. Mariją, dar visai neseniai organizavusią jų atvykimą į JAV, bet ir jautriai ir melodingai liaudies dainas dainavęs Mindaugas Jankauskas. Šalip jo eiles ne mažiau jaudinančiai skaitė aktorius Egidijus Stancikas, kuris gerb. Marijos dėka su savo programa aplankė bene dvidešimt JAV valstijų su lietuvių telkiniais.

Po iškilmingosios dalies visi sugiedojo gerb. Marijai „Ilgiausių metų“ – net muziejaus skliautai drebėjo. O vėliau, kaip jau įprasta, pokalbis buvo jaukiai tęsiamas prie vyno taurės.

Marija Remienė – JAV Lietuvių Bendruomenės vicepirmininkė, seniausio išeivijoje „Draugo“ dienraščio ilgametė leidėjų tarybos narė, Draugo fondo tarybos pirmininkė. 1974–1996 m. ji buvo Lietuvių Fondo valdybos, tarybos, komisijų pirmininkė. 1997–2006 m., vadovaudama JAV LB Kultūros tarybai, surengė daugybę išeivijos kultūrinių renginių, Lietuvos solistų ir meno kolektyvų gastrolių JAV, 2000 m. organizavo M. K. Čiurlionio galerijos rinkinių persiuntimą į Lietuvą. Knygų „Lietuvių pėdsakai Amerikoje“ ir „Draugui – 100. Už tikėjimą ir lietuviybę“ sudarytoja bei leidėja. Popiežius Jonas Paulius II M. Remienei įteikė medalį „Pro Ecclesia et Pontifice“; ji taip pat apdovanota Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Vakaro akimirka. Iš kairės: dr. G. Mikelaitytis, prof. A. Motuzas, M. Remienė, R. Šerelytė, A. Žemaitytė.

Valdo Malinausko nuotraukos

EGZISTUOJANTYS VIDINIAI STEBUKLAI

IEVA ŠADZEVIČIENĖ

Problema, su kuria susiduria vos ne kiekvienas žmogus, yra viską žlugdanti kasdieninė rutina, išukanti buką gyvenimo ratą, užblokuojanti vidines jusles ir viską nudažanti nuobodžia pilka spalva. Kodėl pilkai priskiriamas nuobodžios spalvos epitetas? „Pilka pelė“, „pilkas“, t.y. slegiantis, dangus... Bet kiek pilkos spalvos pustonių ir niuansų slepia juodai balti nespaltvotos fotografijos kontrastai! Sukuriantys ištisus pasaulius ir iš naujo mums atveriantys akis, priverčiantys pamatyti kitokią – vidinį pasaulį. Svarbiausia, kad šis pasaulis dėliojamas ne iš fantastinių elementų, bet būtent iš to, ką mes kasdien matome aplinkui: tiesiog kitaip fiksuojant gamtą, tuos pačius „kasdieninius žmones“ ir buityje naudojamas „kasdienines“ medžiagas. Būtent tokias „kasdieniškų stebuklų“ istorijas mums ir pasakoja fotografas Algis Griškevičius, 2010 m. lapkričio 19 d., Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre (Čikaga) atidarytoje parodoje „Kasdieniniai stebuklai“.

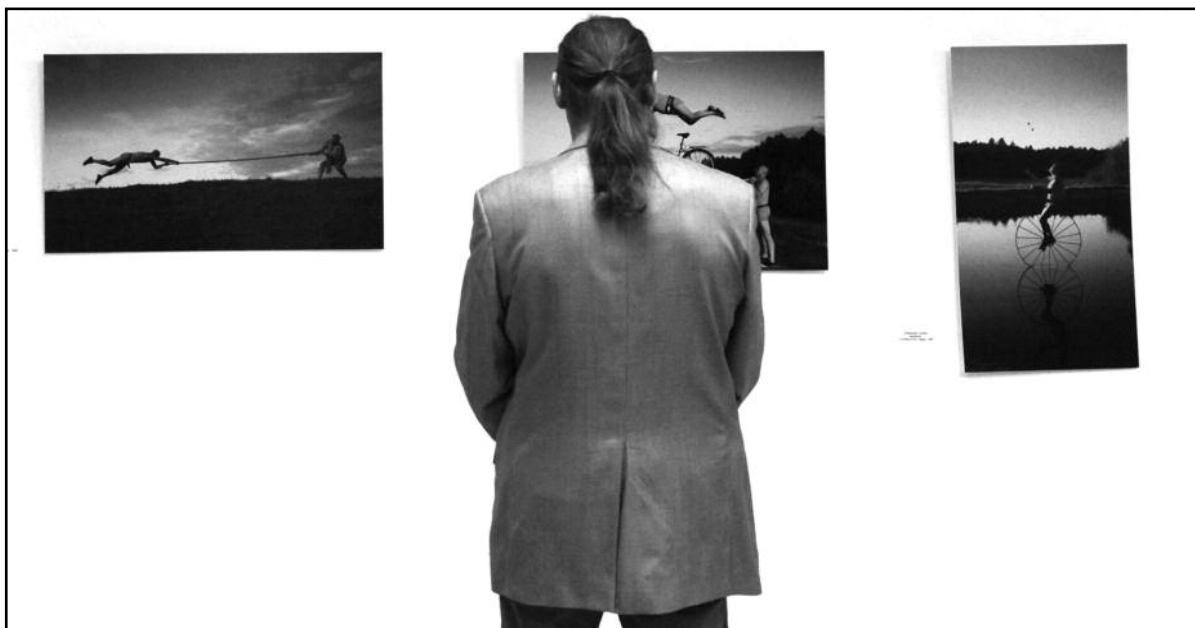
Fotografijų parodose dažniausiai esame įpratę matyti sustabdytas realybės akimirkas, užfiksuotą būtent „tą“ milisekundę, kuri jau kitą akimirką būtų praradusi savo autentiškumą. A. Griškevičius, viena vertus, kaip ir visi fotografai sustabdo laiką, bet kita vertus – ir būtent šis elementas tampa svarbiausiu menininko kurtų fotografijų skiriamuoju bruožu – fiksuoja nekintantį laiką. Jo kurtose meninėse kompozicijose neegzistuoja reali erdvė ir laikas: nei nuogas žmogaus kūnas, nei gamta, nei čia atsirandantys daiktai nenurodo konkrečios epochos ar socialinės erdvės.

Žmogus, gamta, mediniai rekvizitai – ypač „Zodiako ženklų“ ar „Mikališkių stebuklų“ cikluose – yra nepavaldūs laikui. Figūros komponuojamos gamtos (augmenijos, vandens) fone, lapų žalumą ar vandens bei dangaus mėlį nutildant juodai – balta skale. Taip fonas – lyg ikonose – suabstraktėja, leisdamas išryškėti pagrindinėms figūrinėms kompozicijoms.

„Cirko“ serijos fotografijos kiek skiriasi. Jos neišvengiamai asocijuojasi su XIX a. cirko scenomis, kurias iki mūsų dienų išsaugojo pirmosios istorinės fotografijos. „Mikališkių stebuklų“ cikle A. Griškevičius mus nukelia į archetipinėje pasamonėje egzistuojantį kaimą. Lyg M. N. Syamalano siaubo filme, iki galo neatskleistą, keistą, stebuklinį, uždara pasaulį, kuriame egzistuoja „kiti“ („Jo pasirodymas Mikališkėse“ (2007), „Jos pasirodymas Mikališkėse“ (2007) – objektai ar reiškiniai, nepavaldūs nei laikui, nei tikrovei. Šiuo atveju net pačiame kaime nėra saugu, ir būtent čia gimsta metafiziniai elementai, t.y. šis kaimas atspindi paties A. Griškevičiaus vidinę, kūrybinę fantaziją, vizualizuojamą fotografijose, nagrinėjančiose niekada neprarandančias aktualumo temas.

„Mikališkių stebukluose“ paliečiama mirties tema: „Žmogus su juoda lenta“ (2007), „Tolstantis“ (2007), „Ryjanti virvę“ (2007). Pastarojoje fotografijoje užfiksuota ant medinių grindų klūpanti moteris, atlošusi galvą ir apžiojusi iš juodos tamsos kybančią virvę. Virvė – nukarusi iš viršaus, iš nebūties, ir pradingstanti moters gerklėje. Moteris – lyg pakaruoklis, be galimybės pasikarti, nerandanti ramybės savižudžių pasaulio metafora. „Tolstantis“ pasakoja apie kitą – pagoniškąjį laidojimo būdą, išplukdant kūną valtėlėje į vandenį. Perregimame medinės konstrukcijos luote guli vyriškis, plūduriuojantis besileidžiančios saulės apšviestame vandenyje. Rodos, jauti krante stovintį šaulį, įtempusį savo lanką, ir pasirengusį paleisti ugninę strėlę paskutinei kelionei.

Antroji chrestomatinė tema, gvildenama „Mikališkių stebukluose“ – žmogaus, Don Kichoto, amžinojo svajotojo, norinčio skristi ar kovojančio su vėjo malūnais, A. Griškevičiaus fotografijose jis pats kartais virsta malūnu („Nenumaldomas noras skristi“, 2004). „Nenumaldomame nore skristi“ iš karto matome, kad žmogaus sparnai – kopėčios ne tik kad nėra tinkami skry-

Parodos akimirka.

Jono Kuprio nuotr.

„Pasirodymas su lanku“ iš ciklo „Cirkas“.

džiui, bet ir tvirtai laikosi prie žemės, o „Debesų gaudytojas“, metantis lasą į dangų, tesugaus idėją... Bet taip ir turi būti.

„Zodiako ženklai“ – skulptūriškiausia fotografijų serija, kurioje menines kompozicijas praturtina kiekvienas atspindys vandenyje, saulės apšviestas žolės stiebelis, paversdamas žmogaus kūną įstabiu meno kūrinio, šviesmečiais nutolusiu nuo kasdienybės („Vėžys“, 2006, „Vandenis“, 2006, „Šaulys“, 2006). Zodiako ženklai – žmogaus likimo skaitymas iš žvaigždžių jau pirmose mums žinomose civilizacijose užėmė itin svarbią vietą. Pavyzdžiui, graikai tikėjo, kad kiekviename dangaus kūne gyvena astralinė siela, o jų tarpusavio sąveika, kaip atoveiksmis, turi įtakos gyvenimui žemėje. Netgi vėlyvosios gotikos laikais brolių Limburgų iliustruotoje kuni-gaikščio Beri „Laimingųjų valandų“ maldaknygėje vaizduojami dangaus skliautu judantys astrologiniai zodiako ženklai. A. Griškevičius savajame „Zodiako ženklų“ cikle vienur beveik juvelyriskai ir susikau-pęs išdėsto fotografijų kompozicijas („Vėžys“), o kitur zodiako ženklų simbolius traktuoja su ironija: „Mergelė“ (2006), „Šaulys“ (2006). Būtent Mergelę atstovauja pusamžis tuklus vyras, sėdintis prie upelio, susirangęs undinės poza, pliką galvą pasipuošęs ramunijų vainiku. Kiek gi tokių vyrų iš tiesų yra gimę po Mergelės ženklu? Beveik dvidešimt ketvirtoji žmonijos dalis.

Trečiojo ciklo „Cirkas“ fotografijose sukuriamas stebuklinis cirko vaidinimų pasaulis. Čia pusamžiai, pilvoti ir pliki

vyrų, apsitempę dryžuotais XIX a. cirko galiūnų kostiumais, tampa idealiais modeliais. Šie modeliai atsiduria neįtikėtinose situacijose, ore išdarinėja svaiginamus triukus, vis dar gyvena XIX–XX a. sandūros pasaulyje, pamišusiame dėl mechaninių išradimų, ir pa-tys dalyvauja eksperimentuose („Pirmas Lietuvos kosmonautas“, 2009, „Žmogus lėktuvais“, 2009). □

Parodos „Kasdieniniai stebuklai“ mecenatė Giedrė Gillespie.

„Žuvys“ iš ciklo „Zodiako ženklai“.

Martynas Yčas – apie savo tėvą ir dėdę

Artėjant pagerbimo Šimpeliškiuose šventei

ANTANAS SEIBUTIS

2009 m. profesorius Martynas Yčas (g. 1917 m.) – autorius ir sudarytojas – Kauno „Candelos“ leidykloje Jono ir Martyno Yčų knygų fondo lėšomis išleido knygą „Iš Agaro krašto. 1885–1941“, skirtą tėvo Martyno Yčo atminimui. Bet joje yra gausu medžiagos ir apie dėdę Joną Yčą.

Pratarmėje autorius rašo: „Neseniai pasirodė stambus J. Aničo veikalas „Jonas ir Martynas Yčiai: gyvenimas ir darbai Lietuvai (2007), kuriame pateikta daug vertingos medžiagos, bet, deja, veikalas turi ryškia ydą. Kaip ir kitos, ypač rašytos giminių užsakymu, šio autoriaus monografijos pa-našėja į hagiografijas (graikiškai hagios – šventas), t. y. į aprašymus šventųjų, kuriuos galima tik liaupsinti, bet ne kritikuoti.

Šioje knygoje stengiausi neiti tuo keliu. Yčo nuopelnas – jo politinė ir visuomeninė veikla. Visą Yčo veiklą galima suskirstyti į du laikotarpius. Pirmasis apima Yčo veiklą Dūmoje ir iki Steigiamojo Seimo. Antrasis – tai metas, kai Yčas pradeda mažiau domėtis politika ir imasi įvairios ūkiškos veiklos, „biznių“, kurie jį sužlugdė (...) rašdami biografiją, o ne hagiografiją, nevengiame aptarti ir antrojo, nors kiek ir trumpiau.”

Apie brolių Yčų nuopelnus rašyta daug ir įvairiomis progomis. O ką matė Martynas Yčas tame antrajame jų gyvenimo etape, tuose uždaresniuose gyvenimo užkulisiuose, ką sūnus mato tikslinga pasakyti apie savo tėvą ir dėdę, kad pastarųjų gyvenimas netaptų šventųjų gyvenimų aprašymais?

Mokslo metai, Rusijos Dūma, Voronežas

Kai Martynas Yčas atvyko studijuoti į Tomską, anot jo sūnaus, „Yčų pavardė ten jau buvo gerai žinoma“. Tomsko visuomenėje savo veikla buvo pagarsėjęs Martyno Yčo brolis Jonas, juolab kad Tomsko gubernatoriumi kurį laiką buvo evangelikas reformatas baronas Nollenas. „Bendraudamas Tomske su aukštesniąja visuomene, Yčas įgavo ir kiek elegancijos: jis, pavyzdžiui, labai mėgdavo vadovauti šokiams, duodamas nurodymus, kaip tada buvo priimta, prancūzų kalba (...) vėliau jis labai mėgo ir omarus, ir austres, bet dar labiau – lietuviškus vėžius. Išlukštendavo juos nepaprastai greitai: esą čia jį pralenkdavęs tik Kipras Petrauskas. (...) kitas pažįstamas studentas gruzinas jį išmokė kepti puikius šašlykus, kuriais vėliau Lietuvoje vaišindavo svečius”.

1910 m. Martynas Yčas atvažiuoja į evangelikų reformatų Sinodą jau kaip Biržų parapijos delegatas. Tiksliai nežinoma, kada, gal 1911 m., jis buvo išrinktas kuratoriumi. Jis mokėjo rusų, vokiečių, lenkų ir lotynų kalbas, kiek silpniau – prancūzų, vėliau nebloggerai pramoko ir anglų.

Dirbant Rusijos IV Dūmoje, „arčiau susipažinęs, susidraugavau ir su prof. Gronskiu. Gyvas, judrus, mėgstas meną, ypač operą, kur, abonavęs ložę, mane dažnai pasikviesdavo. Jo žmona Nina Nikolajevna buvo skulptorius. Ji lipdė mūsų biustus, o vėliau jos darbo biustas buvo pastatytas Biržuose poetui S. Dagiliui”.

Martyno Yčo veiklą Peterburge prisiminė rašytoja Janina Narūnė: „Kas nepažinojo Martyno Yčo juoda barzdele ir ilgais ūsais (...) didžiuliuose parengimuose talentingas kalbas pasakydavo atmiešdamas vykusiu jumoru... Tai buvo neeilinis teisininkas, gabus biržietis, reformatas, plačiai žinomas visuomenės veikėjas, talentingas kultūri-

Vestuvės Marmakiškių kaime. Priekyje klūpo Martynas Yčas su broliu Stanislovu. Apie 1908 m.

ninkas, ypač švietimo srityje”.

Beje, gyvendamas Peterburge, Martynas mergino garsaus kalbininko Jono Jablonskio (jo žmona buvo Konstancija Sketerytė nuo Biržų) dukrą Oną Jablonskytę ir netgi viename laiške broliui Jonui rašė, kad ją mielai vestų. Tačiau Onytė savo draugei pasakojo, kad ji jokių vedybinių siekių neturi ir neturės, kol baigs medicinos institutą. Baigusi mokslus, ji grįžo į jau Nepriklausomą Lietuvą ir ištekojo už Vytauto Landsbergio-Žemkalnio. Jų sūnus – vienas žinomiausių naujausių Lietuvos istorijos laikų politikų Vytautas Landsbergis.

Kai 1916 m. M. Yčas antrą kartą atvyko į JAV, jis pasipiršo dr. Jono Šliūpo dukrai Hypatijai, su kuria susipažino pirmosios kelionės į JAV metu 1913 m. Vėliau Hypatija Šliūpaitė-Yčienė prisiminė:

„Tą patį vakarą mes išvažiavome į Scrantoną formalų tėvų sutikimą gauti. (...) Kai Martynas pasisakė norįs mane vesti, tėvai buvo labai patenkinti. Tik vėliau tėvas man prasitarė: „Kaži, ar jis nenori pasogos?“ Bet Martynas tarė, kad jis nenori jokių pasogų, tik nori manęs”.

1917 m. kovo 1 d. po Vasario revoliucijos Rusijoje M. Yčas buvo paskirtas švietimo viceministru (*товарищ министр*). Juo buvo tik kelias dienas, nes, nesutikęs išeiti iš Dūmos, buvo paskirtas švietimo reikalų komisaru viceministro teisėmis. Labai netikėtai į tai sureagavo jo žmona Hypatija: „Jis man pradėjo pasakoti, kad jis dabar paskirtas švietimo viceministeriu. Aš labai išsigandau ir pradėjau verkėti. Sakau, gali tave užmušt, kad tokie neramūs laikai”.

1917 metų gegužės mėnesį Yčiai vėl sugrįžo į Voronežą. Čia H. Yčienė galėjo palyginti gyvenimą JAV ir Rusijoje – „kartą kokiais tai reikalais į butą atėjo kokie tai rusai darbininkai. Ant mano tualetinio stalo stovėjo butelis odekolono, kurį jie išgėrė, o išeidami jie pavogė mano auksinį laikrodį”.

Gydytoja Aldona Šliūpaitė: „Kelionė prasidėjo New Yorke 1917 03 04 (...) Nuvykome į Voronežą (...) Voroneže teko man priimti sesers Hypatijos Yčienės vaiką – naujagimį. Jam buvo duota Martyno vardas – kaip ir jo tėvo”.

1918 metų pradžioje Voroneže M. Yčas kartu su kitais bolševikais buvo suimtas ir apie mėnesį laikytas kalėjime, iš kurio jie buvo išvaduoti už 13 000 rublių kyši. Kiek pabuvęs, M. Yčas išvyko į Lietuvą, prieš tai „visokius maistus valizą prisikroves, nusiskutęs barzdą, nukirpęs savo ilgus

ūsus”. 1918 m. birželio 27 d. iš Voronežo su daugiau kaip 1000 lietuvių grįžo ir M. Yčo žmona Hypatija su mažuoju Martynu, tad visa šeima pagaliau susitiko Vilniuje A. Smetonos bute.

Nors ir buvo sunkmetis, M. Yčas rašo savo uošviui J. Šliūpai: „Butą turime didelį, gražų 7 kambarių. Jei kas tenka priimti, negėda. Valgo pietus pas mus brolis Jonas, kuris savo šeimyną sodžiuon pasiuntė, o pats užsiima apšvietos tvarkymu ir gimnazijos direktoriumi paskirtas (...) Gyvename iš tų likučių, ką beministeriaudamas Rusijoje buvau susidėjęs.” Ir sūnaus komentaras – „Auksiniai Rusų rubliai niekada neprarado savo vertės...”

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpis

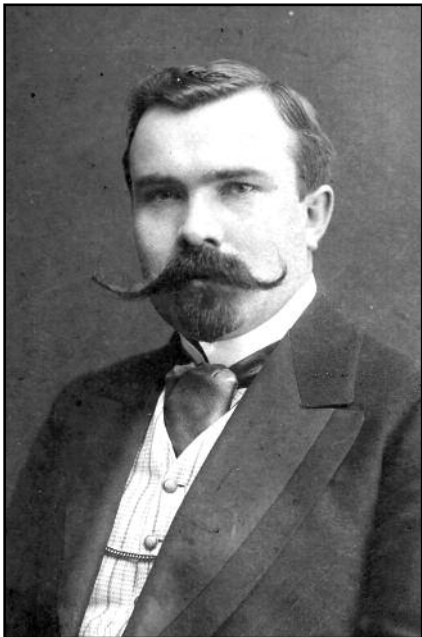
1918 metų lapkričio 9 d. prof. A. Voldemaras pranešė Valstybės Tarybos prezidiumui, kad jam pavyko sudaryti ministerių kabinetą ir pristatė jį patvirtinti. Iš prezidiumo buvo gautas tokio turinio raštas: „Mes, Valstybės Taryba, patvirtiname Ministerio Pirmininko pristatytą Kabineta, susidedantį iš Pirmininko ir užsienių ministerio prof. A. Voldemaro, vidaus reikalų ministerio adv. Vl. Stašinsko, teisingumo ministerio adv. P. Leono, finansų ministerio adv. Martyno Yčo, švietimo ministerijos valdytojo Jono Yčo, ūkio ir valstybės turtų ministerio J. Tūbelio”. M. Yčas dar pasiėmė susisiekimo ministro pareigas.

Pradžią – „Ir štai man teko užtraukti pirmąją Lietuvos Valstybės vidaus paskolą – 30 000 markių. Tą paskolą davė pati Valstybės Taryba. Šešioms ministerijoms padalinau po lygiai: kiekvienas gavo 5,000 markių, su kuriomis pradėjo organizuoti ministerijas.” Spygliuotų vielų tvoros iš visų pusių supo Vilnių. M. Yčas tas vielų tvoras pardavė kažkokiam Vilniaus pirkliui ir tą pinigų sumą užregistravo Valstybės izde kaip pirmąsias lietuviško izdo pajamas.

1918 metų pabaigoje, prieš Kalėdas, M. Yčas ir A. Voldemaras išvyko į Vokietiją dėl 100 000 000 markių paskolos. Vėliau krikščionys demokratai daug metų kalbėjo, kad jie pabėgo iš Vilniaus, bijodami bolševikų. Vilnių bolševikai užėmė sausio 5 d., Valstybės Taryba dar gruodžio 30–31 d. persikėlė į Kauną.

Ministrais broliai Yčiai buvo ir antrojoje M. Šlezevičiaus vyriausybėje. Sutikimą M. Yčas davė M. Šlezevičiui 1918 m. gruodžio 30 d., būdamas Berlyne. Iš Berlyno M. Yčas su žmona, sūnumi bei Petru Klimu išvyko į Šveicariją, ten paliko šeimą, tada išvažiavo į Paryžių, į Taikos konferenciją. P. Klimas vėliau prisiminė: „Yčas per daug užsiėmęs savo asmens ir žmonos bei savo Marčiuko dalykais. O žmona pilna savo ypatingų reikalavimų, o Yčas žmonos valioje!”

Tęsinys kitame numeryje

Martynas Yčas (1885–1941).

Poezijos ir gyvenimo paslaptis

Lidiją Šimkutę kalbina Jolanta Sereikaitė

(Tęsinys. Pradžia 2010 m. lapkričio 20 d. „Kultūroje“)

– **Papasakokite apie savo apsisprendimą išlaikyti lietuviybę. Kas formavo šį Jūsų pasirinkimą rašyti lietuviškai?**

– Jaunystėje augau neseniai susikūrusioje lietuvių bendruomenėje išeivių aplinkoje, nors, aišku, mokymosi metais turėjau ir australų bei kitataučių draugų. Tėvai įskiepijo idealizuotą meilę Lietuvai. Buvo svarbi toji atsakomybė tėvams, nes jie dėjo daug pastangų, kad išlaikytų lietuviškumą, suteikė kitų privilegijų, patys daug ko atsisakydami. Mano pirmieji vaikystės eilėraščiai buvo patriotiški. Kai atvykome į Australiją, po kelių mėnesių gyvenimo barakuose tėvelis buvo paskirtas pagal darbo sutartį dirbti lentpjūvėje. Įsivaizduodavau esanti Lietuvos vaidilutę, nors išbėgome, kai buvau tik dviejų metų. Iš tėvų pasakojimų buvau susikūrusi tam tikrą mitą apie Lietuvą. Taigi kūriau ir deginau savo vaikystės poeziją, tarsi auką dievams. Po metų išvažiavome į Geelongo miestą Viktorijos valstijoje, kur kūrėsi lietuvių bendruomenė.

– **Jus, berods, auklėjo ir vienuolės, gal iš ten kilo polinkis į kontempliaciją, susikaupimą?**

– Tėveliai dažnai dirbo viršvalandžius fabrike. Jiems kaip emigrantams sąlygos buvo sunkios. Atvykome nieko neturėdami. Reikėjo statyti namą, aprūpinti šeimą. Mokiausi baletu ir skambinti fortepijonu. Šokį ir muziką myliu iki šių dienų. Mane kartais palikdavo vienuolyne, į kurį nueidavau po mokyklos mokytis muzikos ir pagroti, nes namie pianino neturėjome. Ten likdavau, kol mane paimdavo mama, vėlai vakare grįždama iš darbo. Mano pirmoji muzikos mokytoja buvo švelni sesuo Tereza. Ji manyje įžiebė meilę muzikai. Deja, po jos atėjo piktoka vienuolė, kuri nuolat primesdavo kaltės jausmą. Pavyzdžiui, dėl to, kad mokiausi baletu, bandė įtikinti, kaip nuodėminga rodyti savo šlaunis. Tai buvo priešingybė pirmajai vienuolei. Po muzikos tekdamas kartu su vienuolėmis eiti į koplyčią. Man labai patikdavo grigališki choralai. Susidraugavau su viena jauna moterimi, kuri ruošėsi įstoti į vienuolyną. Daug vaikštinėdavome palei jūrą. Stella Maris vienuolynas buvo netoli kranto. Klausydavausi pasakojimų apie šventųjų gyvenimus, kurie ne tik intriguodavo mane, bet ir skatindavo kontempliaciją, mintis apie gyvenimo prasmę, apie paskirtį šioje žemėje ir t.t. Teko patirti ir neteisybių. Skaudžiai išgyvenau, kai katalikų mokykloje vienuolės pasielgė neteisingai: buvau laimėjusi pirmąją vietą klasėje, bet apdovanojo kitą mergaitę. Vienuolė mokytoja paaiškino, kad toji gavo puse laipsnio daugiau už religijos egzaminą, o kadangi čia esanti katalikų mokykla, jai suteikiama pirmenybė. Aišku, labai sielvartavau, bet tėvams nieko nepasakiau, kad jų neįskaudintų ši akivaizdi diskriminacija, kurios teko patirti ir kitur. Vėliau, kai mano vyresnė draugė davė pirmutinius vienuolės įžadus, jos tėvai mane nusivežė į įšventinimo apeigas Melbourne. Buvo įdomu stebėti, kaip visa eilė jaunų moterų lyg nuotakos žengė prie altoriaus, o vėliau pasirodė tos pačios jaunos merginos su plaukus dengiančiais baltais gobtuvais, nešančios savo nukirptus plaukus kaip auką Kristui, giedodamos Jam atsidavimo giesmes. Po visų ceremonijų nubėgau pas draugę, šaukdama jos vardą, nes jutau prarandanti geriausią savo draugę. Mano nuostabai, ji gana šalta atsakė: aš jau nesu Margaret, bet sesuo Marija Goretti. Man tai buvo

smūgis. Supratau, kad čia gyvenimo dalis – nieko nėra amžino. Viskas kinta, nestovi vietoje ir mes kaip upė turime plaukti toliau toje kintančioje gyvenimo srovėje. Toliau tęsiau mokslą privačioje katalikų kolegijoje. Tėvai turėjo daug atsisakyti, pasiryžę suteikti man šias privilegijuotas studijas. Ten mokėmės taisyklingai kalbėti anglų kalba (Oxford English) ir privačiai mokiausi žaisti tenisą. Net teko laimėti.

Apskritai buvau gera sportininkė. Savaitgaliais priklausiau lietuvių krepšinio komandai (buvau kapitonė). Mūsų džiaugsmui, komanda iškovojo pirmąją vietą Australijos lietuvių sporto šventėje. Buvau pakviesta žaisti už Viktorijos valstijos australų komandą, bet tėvai patarė per daug sportu neužsiimti, nes tai trukdytų tolimesnėms studijoms, siekiant aukštojo mokslo. Tiesa, teko laimėti lauko teniso bronzos medalį per Pasaulio lietuvių sporto žaidynes JAV. Baigiau tiksluosius mokslus, įgijau dietologės specialybę. Didesnę dalį savo gyvenimo dirbau tą darbą ligoninėse. Ši patirtis mane daug ko išmokė apie žmones, institucijų biurokratiją, kuri man buvo sunkiai pakeliama. Dvasia linkau prie menų ir vėliau pradėjau lankyti meno parodas, muzikos rečitalius, teatrą, skaitydavau įvairią literatūrą ir, žinoma, poeziją.

– **Tačiau Jūs, nepaisant tradicinės išeivių aplinkos, lietuviškumo nesuvokėte vien kaip tiesmukiško atributikos demonstravimo.**

– Turiu prisipažinti, baigus studijas, man pasidarė per ankšta toje ribotoje lietuviškoje aplinkoje ir panorau ištrūkti. Buvau smalsi, norėjau plėsti akiratį. Gavau stipendiją – tai buvo proga išvažiuoti į Perthą Vakarų Australijoje atlikti privalomą ligoninės praktiką. Gyvendama Perthe, susipažinau su įdomiu latviu filosofu. Jo dėka pakliuvau į universiteto kultūrinę aplinką, vaikščiojau į filosofijos paskaitas, lankiau teatrus, meninius filmus, skaitėme poeziją, nors daugiausia anglų kalba, lankėme meno parodas ir bendravome su meno žmonėmis. Perthe išgyvenau dvejus metus. Po įvairių išgyvenimų teko apieisti šį miestą. Gavau darbą Adelaidės ligoninėje. Vėliau ištekejau už Romo Pociaus, kuris tuo metu man buvo stabili atrama po įvairių išgyvenimų. Jis liko kaip svarbus ramstis mano gyvenime ir šeimoje dėl savo tvirto nuosaikaus charakterio. Mes jau buvome pažįstami anksčiau, susipažinę per Australijos lietuvių dienas ir sporto šventę. Sulaukėme šaunių vaikų, sūnaus Lino ir dukters Danielės. (Dabar džiaugiamės anūkais, nors dukters šeima gyvena Singapūre, kur galima pailsėti pakeliui į Lietuvą ir grįžtant atgal). Mano tėvą ištiko insultas, po to tėvai persikėlė gyventi prie mūsų. Man po vedybų daugiau laiko teko skirti profesionaliam darbui bei šeimos reikalams. Visgi, jei

žmogus turi kūrybinį polinkį su laiku iškyla būtinumas save išreikšti. Aišku, dažnai šį procesą inspiruoja įvykiai ir žmonės.

1972 m. manęs paprašė būti Australijos lietuvių jaunimo atstove pasaulio lietuvių kongrese, kuris vyko Jungtinėse Amerikos Valstijose. Toje išvykoje sustiprėjo mano ryžtingumas išlaikyti lietuviybę. Sutikau tarp kitų Joną Meką, kuris man aprodė Niujorką, gausiai apdovanojo knygomis, nuvedė pas Jurgį Mačiūną, Fluxus pradininką, kuris irgi padovanojo savo meno kūrinį. Tuo metu aplankiau ir Kašubas. Čikagoje apsistojau pas dailininkę Zitą Sodeikienę ir jos vyrą Povilą – su jais palaikau ryšį iki šių dienų. Aplankiau dailininkus Viktorą Petravičių, Vytautą Virkau ir kitus, kurie padovanojo savo kūrybos. O Kalifornijoje ilgiau viešėjau pas Mariją Gimbutienę, kurios asmenybė, tarp kitų sutiktų žmonių, man suteikė ryžtingumo tęsti lietuvių kalbos studijas. Esu plačiau rašiusi apie savo pažintį su Marija išleistoje knygoje apie ją. Kongreso metu pirmą sykį viešai perskaičiau savo poeziją. Po tų skaitymų prie manęs priėjo Henrikas Nagys, taip pat ir Algimanto Mackaus fondo leidėjas Gintautas Vėžys, kuris pasiūlė man išleisti knygą. Taip 1978 m. ir išėjo pirmasis mano poezijos rinkinys. Grįžusi į namus, pradėjau neakivaizdiniu būdu studijuoti lietuvių kalbą, literatūrą, tautosaką ir istoriją. Rašydavau rašinius grįžusi iš darbo, paruošusi vakarienę ir suguldžiusi vaikus, iki ankstyvo ryto. O kitą dieną reikėdavo anksti keltis į darbą. Grįždama iš minėto kongreso, dar trumpai apsistojau Sidnėjūje, kur susipažinau su dailininkais Henriku Šalkausku ir Eva Kubbos bei broliais rašytojais Vytautu ir Jurgiu Janavičiais ir jų šeimomis. Buvau skaičiusi Janavičių kūrybą ir pradžioje maniau, kad tai vienas žmogus. Tik nesupratau, kodėl anglų kalba išleistoje Jurgio poezijos knygelėje jaučiamas akivaizdus avangardas, o Vytauto lietuvių kalba parašytose knygose – klasikinė tradicija. Įdomu būdavo su jais susitikti. Jolantai Janavičienei suorganizavau jos keramikos darbų parodą vienoje Adelaidės galerijoje. Mano paskatintas Adelaidės kuratorius, kuris buvo mūsų šeimos draugas, nupirko Jolantos darbą miesto meno galerijai. Tai buvo pirmas nupirktas jos darbas iš viešos galerijos. Su prozininku Vytautu Janavičiumi susirašinėjau daugybę metų, jis vienas iš tų žmonių, kuris pateikdavo vertingų pastabų man rašant rašinius. Jis nuolat skatino mane neapsiriboti siaura lietuviška aplinka ir žiniomis, bet lyginti su tuometiniais pasauliniais procesais. Taigi lietuviybė man pasidarė įdomi tuo, kaip ji vystėsi palyginus su platesniu pasauliu. Juk pirmas lietuviškas didaktinis spausdintas žodis – katekizmas išėjo 1547 m., o ispanai tuo metu jau skaitė Don Kichotą ir mąstė apie tos knygos personažus filosofiskai. Vėlesnėse viešnagėse JAV teko susipažinti su Nyka Niliūnu (su juo irgi trumpai susirašinėjau), su Mariūm Katiliškiu bei Liūne Sutema, pas kuriuos mane nuvežė Henrikas Nagys. Su Henriku teko ilgiau susirašinėti. Kalifornijoje susipažinau su Brazdžioniu, Raila, Ale Rūta, istoriku

Trumpa ir kitais per įvairius pobūvius, į kuriuos mane nuveždavo Marija Gimbutienė.

Tęsinys kitame numeryje

Klaidos atitaisymas

2010 m. lapkričio 20 d. „Kultūroje“, Romualdo Kriaučiūno straipsnyje „Klerikalizmas, V. Ramono „Kryžiai“ ir „Veidu į Lietuvą“ įsivėlė klaida: „Jonas Girmius“ turi būti skaitomas kaip „Jonas Grinius“. Atsiprašome.

L. Šimkutė ir H. Šalkauskas. Sydney, 1978.

M. Gimbutienė ir L. Šimkutė. Vilnius, 1993.